

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет фізичної культури, спорту та реабілітації
Кафедра теорії та методики фізичної культури**

**ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ТУРИСТИЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконав:

Студент 2 курсу, 205 м групи

Спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична
культура)

Львов Леонід Ігорович

Керівник:

д-р. пед. наук, професор кафедри спорту та фітнесу
Ярослав ЗОРІЙ

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № 4 від 18 листопада 2025 р.

Зав. кафедрою _____ доцент Іван ВАСКАН

Чернівці – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	10
1.1. Професійна підготовка вчителя фізичної культури: сучасні вимоги і виклики (державні стандарти, освітні програми, компетентнісний підхід).....	10
1.2. Місце та роль ОК «Туризм та спортивне орієнтування з методикою викладання» у підготовці майбутніх бакалаврів фізичної культури	18
РОЗДІЛ 2. ЗАВДАННЯ, МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	26
2.1. Особливості підготовки студентів до організації туристичних заходів у природному середовищі	26
2.2 Педагогічні умови формування безпекових компетенцій майбутніх учителів фізичної культури.....	35
2.3. Показники оцінки рівня знань та умінь з організації спортивно-оздоровчого туризму	42
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	49
3.1. Аналіз та інтерпретація результатів експерименту	
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТКИ.....	58

Анотація

У магістерській роботі представлено комплексне дослідження формування безпекових компетенцій майбутніх учителів фізичної культури у процесі туристичної діяльності. Розкрито теоретико-методичні основи професійної підготовки, здійснено огляд наукових підходів до організації туристично-оздоровчої роботи та визначено ключові компоненти безпекової компетентності: когнітивний, операційно-діяльнісний, організаційно-управлінський, екологічний та домедичний. Обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективне формування зазначених компетенцій, зокрема інтеграцію теоретичних знань і практичної підготовки, використання тренінгових технологій, моделювання ситуацій ризику та проведення навчально-тренувальних походів.

Розроблена та впроваджена методика формування безпекових компетенцій була апробована у педагогічному експерименті. Результати дослідження засвідчили статистично значуще підвищення рівня готовності студентів експериментальної групи до організації безпечної туристично-оздоровчої діяльності порівняно з контрольною групою. Встановлено, що цілеспрямована підготовка сприяє розвитку професійної мобільності, відповідальності, стресостійкості та навичок прийняття рішень у природному середовищі. Матеріали роботи можуть бути використані у практиці професійної освіти, удосконаленні навчальних програм та підготовці вчителів фізичної культури до роботи в умовах Нової української школи.

Ключові слова: безпекові компетенції, спортивно-оздоровчий туризм, домедична допомога, вчитель фізичної культури, професійна підготовка, туристична діяльність, педагогічні умови.

ABSTRACT

This master's thesis presents a comprehensive study on the formation of safety competencies among future Physical Education teachers within the context of tourism activities. The work reveals the theoretical and methodological foundations of professional training, analyzes scientific approaches to organizing recreational and health-related tourism, and identifies key components of safety competence, including cognitive, operational, managerial, ecological, and first aid. The research substantiates pedagogical conditions that ensure effective competence development, including the integration of theory and practice, the use of training technologies, modeling of risk situations, and field-based training activities.

A methodology for forming safety competencies was developed and implemented during a pedagogical experiment. The results demonstrate a statistically significant improvement in the readiness of students in the experimental group to organize safe tourism and recreational activities compared with the control group. The study confirms that targeted preparation

enhances professional mobility, responsibility, stress tolerance, and decision-making skills in natural environments. The findings can be applied in teacher education programs, curriculum development, and the preparation of Physical Education teachers to work effectively within the requirements of the New Ukrainian School.

Keywords: safety competencies, health and sports tourism, first aid, Physical Education teacher, professional training, tourism activities, pedagogical conditions.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис)

Львов Леонід Ігорович

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

БСО – базова середня освіта

ЗВО – заклад вищої освіти

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

ЗК – загальні компетентності

КЗН – контрольно-залікові нормативи

КНПП - Карпатський національний природний парк

МОНУ – Міністерство освіти і науки України

ММСУ Міністерство молоді і спорту України

ОК – освітня компонента

ПРН – програмні результати навчання

РН – загальні програмні результати навчання

Фах.К – фахові компетентності

ФК – фізична культура

ЧНУ – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ВСТУП

Актуальність дослідження

Всесвітня туристична організація визначає туризм як один із видів активного відпочинку, що здійснюється під час подорожей у вільний від трудової діяльності час. У процесі туристичної діяльності відбувається духовний, культурний і соціальний розвиток особистості, а також задоволення її рекреаційних потреб. Туризм поєднує різні види рекреаційної діяльності – оздоровлення, пізнання, відновлення виробничих сил, а також є важливою складовою охорони здоров'я та фізичної культури.

З огляду на це, у системі освіти туристична діяльність має здійснюватися фахівцями, які найбільш дотичні до сфери фізичної культури та спорту. У закладах загальної середньої освіти таку функцію виконують учителі фізичної культури.

У сучасних умовах їхня роль значно зросла: вони не лише організовують різні види рухової активності на уроках і в позашкільний час, але й формують у школярів цінності здорового способу життя, виховують культуру безпечної поведінки в природному середовищі.

Система професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури вимагає переосмислення її змістових і методичних складових. Необхідним є особистісно орієнтований, компетентнісний і практико спрямований підхід, що передбачає інтеграцію знань, умінь і навичок, пов'язаних із безпечним проведенням туристичних заходів, орієнтуванням на місцевості, наданням першої допомоги, організацією рекреаційної діяльності.

В умовах інтеграції освіти, активного розвитку спортивно-оздоровчого та екстремального туризму, посилення здоров'язбережувальної складової у шкільній освіті зростають вимоги до якості професійної підготовки вчителя фізичної культури. Він має володіти необхідними знаннями та навичками щодо забезпечення безпеки

туристичної діяльності школярів. Водночас у більшості освітніх програм відсутній системний підхід до формування таких безпекових компетенцій. Недостатньо розроблено методичне забезпечення, інтерактивні технології, а також критерії оцінювання готовності студентів до безпечної туристично-оздоровчої діяльності.

Отже, актуальність дослідження зумовлена потребою розроблення й наукового обґрунтування методики формування безпекових компетенцій туристичної діяльності у майбутніх учителів фізичної культури, що відповідає сучасним викликам освіти, суспільним потребам і державним стандартам вищої освіти України.

Мета дослідження

Розробити методику формування безпекових компетенцій туристичної діяльності у майбутніх учителів фізичної культури та науково обґрунтувати Педагогічні умови її ефективного впровадження.

Об'єкт дослідження

Процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження

Педагогічні умови формування безпекових компетенцій туристичної діяльності у студентів спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура).

Завдання дослідження

Проаналізувати науково-теоретичні основи формування безпекових компетенцій у процесі туристичної діяльності.

З'ясувати стан готовності студентів спеціальності «Фізична культура» до організації безпечної туристично-оздоровчої діяльності.

Обґрунтувати Педагогічні умови формування безпекових компетенцій у майбутніх учителів фізичної культури.

Розробити методику формування безпекових компетенцій у процесі професійної підготовки студентів.

Експериментально перевірити ефективність запропонованої методики у навчально-виховному процесі закладу вищої освіти.

Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети використано комплекс взаємопов'язаних методів:

теоретичні: аналіз, узагальнення, систематизація наукових джерел з педагогіки, психології, теорії фізичного виховання та спортивного туризму; моделювання й порівняльний аналіз;

емпіричні: педагогічне спостереження, анкетування, тестування, бесіди, аналіз навчальних планів і програм, педагогічний експеримент;

математично-статистичні: кількісна та якісна обробка результатів дослідження для визначення ефективності методики.

Теоретичне значення роботи

Уперше: *обґрунтовано й розроблено* методику формування безпекових компетенцій туристичної діяльності у майбутніх учителів фізичної культури; *визначено* Педагогічні умови, що забезпечують ефективність цього процесу у системі професійної підготовки студентів.

Удосконалено: зміст і структуру безпекових компетенцій майбутнього вчителя фізичної культури; методичні підходи до інтеграції туристично-оздоровчої діяльності в освітній процес.

Набули подальшого розвитку: теоретичні положення щодо формування професійних компетенцій фахівців з фізичної культури і спорту; підходи до забезпечення безпеки під час організації туристичних заходів у закладах освіти.

Практичне значення дослідження

Розроблену методику формування безпекових компетенцій туристичної діяльності рекомендовано для використання у процесі професійної підготовки студентів спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура). Її впровадження сприятиме підвищенню якості навчання, формуванню готовності майбутніх учителів до безпечної

організації туристично-оздоровчої діяльності школярів та розвитку культури безпеки в освітньому середовищі.

Дослідно-експериментальну роботу проводили на III-IV курсах факультету фізичної культури, спорту та реабілітації Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (ЧНУ), де експериментом було охоплено 36 студенти спеціальності «Середня освіта (Фізична культура)», з яких 18 респондентів експериментальної та 18 контрольної груп. Крім того, як компетентних експертів залучали 8 учителів ліцеїв та 6 викладачів університету.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

1.1. Професійна підготовка вчителя фізичної культури: сучасні вимоги і виклики (державні стандарти, освітні програми, компетентнісний підхід)

Питання якісної підготовки вчителя закладу загальної середньої освіти перебувають в центрі уваги педагогічної науки. Формування особистості майбутнього вчителя у процесі навчання представлене в роботах Г. Васяновича, Р. Гуревича, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового, Н. Ничкало, О. Пехоти, С. Романюк, В. Сухомлинського, Т. Федірчик, В. Шахова та ін. Професійне становлення фахівців фізичної культури і спорту досліджували О. Андреева, Є. Захаріна, В. Костюченко, М. Носко, Є. Приступа, Л. Сущенко та ін. Головною метою системи фізичного виховання науковці вважають формування цілісної особистості, що передбачає активний вплив не лише на її фізичний потенціал, а й на свідомість, психіку та інтелект, сприяє формуванню стійкої позитивної мотивації, ціннісних орієнтацій, інтересів і потреб у фізичній активності та здоровому способі життя (О. Дубогай, О. Киселиця, А. Конох, Т. Круцевич, Н. Москаленко, Н. Пангелова).

Проблеми професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищій освіті розробляли М. Віленський, М. Воробйов, О. Гауряк, Ю. Мосейчук, О. Тимошенко, Б. Шиян та ін. Науковці підкреслюють високу ефективність сучасних методів навчання у фізкультурній освіті.

Вчителі фізичної культури проводитимуть туристичні заходи у рамках фізичного виховання школярів, із залученням, за погодженням з керівником закладу загальної освіти (далі – ЗЗСО) вчителів-предметників (класних керівників) до участі у сезонному відпочинку учнів: влітку – ліс, вода, парки, гори, взимку – парки, гори, лісостеп тощо.

Майбутні вчителі фізичної культури повинні володіти відповідними компетенціями у проведенні туристично-оздоровчих, туристично-спортивних заходів, тісно поєднуючи їх з формуванням екологічної культури, а також компетенцій рекреації, надання першої домедичної допомоги та навичок виживання у природньому середовищі.

Але, як зазначають фахівці й науковці (П. Джуринський; Л.Дудорова), традиційна програма підготовки бакалаврів – вчителів фізичної культури недостатньо охоплює зазначені компетенції, не відповідає вимогам забезпечення безпеки різних видів туристичної діяльності, готовності до неї, крім того в рамках традиційного підходу до набуття студентами відповідних знань, умінь та навичок, компетенції, що належать до туристської діяльності, формуються в обмеженому колі педагогічних завдань, з пробілами у вирішенні освітніх, безпекових, та інтерактивних методів підготовки школярів до перебування у реальних умовах природнього середовища. Також констатуємо відсутність загальної педагогічної концепції формування відповідних компетенцій щодо організації заходів рекреаційної спрямованості у ЗЗСО, недостатнє використання сучасних технологій навчання та адаптованих методик спортивного туризму.

З боку держави профілактика небезпек у туризмі є пріоритетним завданням, оскільки забезпечення безпеки туристів регламентується законодавчими актами. У статті 6 Закону України Про туризм (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 31, ст.241) зазначено, що Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності. А одним із шляхів реалізації державної політики в галузі туризму визначено основи безпеки туризму [12]. В свою чергу, в загальних положеннях Інструкції щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю ([Наказ Міністерства освіти і науки України 02 жовтня 2014 року N 1124](#)) зазначено, що вона розроблена з метою

збереження життя і здоров'я вихованців, учнів, студентів під час проведення навчальними закладами, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, та органами управління освітою екскурсій і подорожей. Однак у підготовці бакалаврів фізичної культури ці питання висвітлюються недостатньо.

Актуальність безпекового підходу зумовлена динамічним розвитком спортивно-оздоровчого туризму, підвищенням його популярності у закладах освіти в розрізі активного відпочинку, появою і збільшенням популярності екстремальних видів туризму, сплавів гірськими річками, підкоренням гірських вершин, велотуризму тощо.

У проєкті Стандарту вищої освіти зі спеціальності 014 середня освіта (фізична культура) на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, запропонованому МОНУ до обговорення у квітні 2024 року зокрема, було виокремлено:

– серед загальних компетентностей, спільних для всіх предметних спеціальностей:

ЗК10. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя;

- серед фахових компетентностей (Ф.К), спільних для всіх предметних спеціальностей:

ФК19. Здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу, здійснювати профілактично-просвітницьку роботу щодо безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя.

ФК20. Здатність планувати, організовувати освітній процес з використанням різних видів і форм навчально-пізнавальної діяльності, прогнозувати результати освітнього процесу.

Програмними результатами навчання серед спільних для всіх предметних спеціальностей нами виокремлено уміння:

РН21. Підтримувати взаємодію між учнями для сприяння їхньому соціальному розвитку, формувати навички взаємодопомоги та співпраці.

РН23. Взаємодіяти з учасниками освітнього процесу конструктивно та безпечно, поважаючи розмаїття думок і поглядів, приймаючи та поціновуючи інакшість.

РН26. Добирати та застосовувати в освітньому середовищі здоров'язберезувальні засоби та ресурси, володіти методами профілактично-просвітницької роботи та безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя.

РН27. Знати умови надання домедичної допомоги відповідно до законодавства, розпізнавати зовнішні ознаки погіршення самопочуття людини.

Що стосується предметної спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура), у Проекті Стандарту визначено такі практичні результати навчання:

ПРН1. Розуміти закономірності і принципи формування гармонійно розвиненої особистості учня, зокрема фізичного, психічного, соціального та емоційного компонентів, підвищення функціональних можливостей організму, розвитку фізичних якостей, вдосконалення рухових умінь і навичок у різних видах фізичної активності.

ПРН2. Застосовувати засоби контролю і корекції морфо-функціонального стану, фізичної підготовленості, рівня здоров'я, а також техніко-тактичної підготовленості до виконання ігрових дій фізичних вправ.

ПРНЗ. Уміти формувати в учнів стійку мотивацію до занять фізичною культурою, здорового способу життя, підтримання належного рівня фізичної активності через розвиток грамотності у фізичній культурі.

Цікавими для нашого дослідження є також положення Державного Стандарту Базової середньої освіти (2020), де зазначається:

...19. Метою соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі є розвиток особистості учня, який здатний до самоусвідомлення, гармонійної соціальної і міжособистісної взаємодії, спрямованої на збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, дбає про безпеку, виявляє підприємливість та професійну зорієнтованість для забезпечення власного і суспільного добробуту.

...22. Метою освітньої галузі фізичної культури є гармонійний фізичний розвиток особистості учня, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок, розширення рухового досвіду через формування стійкої мотивації учнів до занять фізичною культурою і спортом.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з освітньої галузі фізичної культури зазначені в додатку 22 і передбачають, що учень:

формує власну психічну та соціально-психологічну сфери особистості засобами фізичного виховання;

систематично займається фізичною культурою, володіє технікою фізичних вправ;

усвідомлює значення фізичної/рухової активності для підтримання стану здоров'я та задоволення у процесі фізичного виховання [26].

З наведених у Стандарті БСО компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технологій цікавими для нашого дослідження є наступні Уміння та Ставлення. Серед умінь це *застосовувати*: – знання з природничих наук для поліпшення фізичного стану; – логічне, структурне та системне мислення для розробки оздоровчих програм і технологій; – технічні засоби в процесі занять фізичною культурою і спортом;

виконувати різні фізичні вправи (ігри) на природі. Серед ставлень: *розуміння* людини як частини природи, її діяльності; *усвідомлення*: – важливості бережливого природокористування; – особливостей виконання фізичних вправ в умовах низьких та високих температур, високогір'я та рівнинних поверхонь, пересічених місцевостей; – значення досягнень сучасної техніки та технологій для фізичного самовдосконалення.

З екологічних компетентностей, важливих для вчителя ФК, виокремлюємо наступні Уміння та Ставлення. Серед умінь це: *пристосовуватися* до умов навколишнього середовища під час виконання фізичних вправ; *використовувати* допоміжні засоби фізичного виховання (оздоровчі сили природи та гігієнічні фактори) для поліпшення фізичного стану, загартованості; *дотримуватися* санітарно-гігієнічних норм у процесі занять фізичною культурою і спортом; *організовувати та проводити* форми фізичного виховання у природному середовищі; *надавати* першу домедичну та медичну допомогу, пов'язану з біотичними (живої природи) та абіотичними (неживої природи) небезпеками під час виконання фізичних вправ. Серед ставлень це розуміння: – гармонійного розвитку людини і природи; – важливості дотримання санітарно-гігієнічних норм; ціннісне ставлення до довкілля як до потенційного джерела зміцнення здоров'я.

Таким чином, теоретично-методологічне підґрунтя, закладене Проєктом Стандарту вищої освіти зі спеціальності 014 середня освіта (ФК) та Стандартом БСО дозволяє повно і ґрунтовно виокремити педагогічні умови формування у майбутніх вчителів фізичної культури ЗЗСО компетенцій з безпеки туристичної діяльності під час навчання у ЗВО.

Система професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури сьогодні передбачає не лише формування фахових знань і практичних умінь, але й розвиток компетенцій, необхідних для організації безпечної туристично-оздоровчої діяльності у закладах загальної середньої освіти. Туристична підготовка студентів виступає ефективним засобом

інтеграції фізичного, морального, інтелектуального та духовного розвитку, сприяючи формуванню активної життєвої позиції, екологічної культури й навичок безпечної поведінки у природному середовищі [20; 30; 31].

У сучасних освітніх реаліях підготовка майбутніх учителів фізичної культури до туристичної діяльності має професійно-орієнтований і компетентнісний характер, адже вчитель виконує функції організатора активного дозвілля, керівника походів, наставника у сфері безпеки життєдіяльності та охорони здоров'я школярів [2; 4; 6].

Науковці (І. Бех, С. Гончаренко, В. Круцевич, Л. Сущенко, О.Тимошенко, О. Хоружа) підкреслюють, що туристична підготовка має багатовимірну педагогічну сутність, оскільки поєднує навчальні, виховні та оздоровчі компоненти, формує у студентів не лише професійні знання, але й вольові, моральні та безпекові якості [20; 30; 31; 32].

Під туристичною підготовкою майбутніх учителів фізичної культури розуміють цілеспрямований процес оволодіння знаннями, уміннями та навичками, необхідними для організації та проведення туристичних заходів у природному середовищі. Зміст цієї підготовки відображає сучасні вимоги до професійної компетентності вчителя, що передбачає: володіння теоретичними знаннями з техніки туризму, орієнтування, топографії, гігієни та безпеки життєдіяльності; уміння планувати маршрут, проводити навчально-виховні заняття під час походу; готовність забезпечувати безпечне пересування та перебування групи у природному середовищі [3; 5; 8].

На думку Л. Сущенко [30], ефективна туристична підготовка забезпечує розвиток комунікативних, організаторських і вольових якостей, а також формування здатності діяти у непередбачених і потенційно небезпечних ситуаціях.

Педагогічна сутність туристичної підготовки полягає у синтезі пізнавальної, практичної, виховної та безпекової діяльності, спрямованої на всебічний розвиток особистості майбутнього педагога. Туристична

діяльність у природному середовищі стимулює емоційно-вольову сферу студентів, розвиває відповідальність, колективізм, самостійність та готовність приймати рішення в екстремальних умовах [2; 10].

Організація туристичних заходів вимагає від майбутнього вчителя фізичної культури не лише знань техніки та методики туризму, а й уміння прогнозувати ризики, приймати управлінські рішення, забезпечувати безпеку учасників і формувати в них культуру поведінки в природному середовищі.

Як зазначає В. Круцевич [20], туристична підготовка у педагогічних ЗВО має бути побудована на інтеграції аудиторної, польової та самостійної діяльності, що дозволяє моделювати умови реального педагогічного досвіду. Особливе значення мають практичні заняття у природному середовищі, які сприяють не лише розвитку фізичних якостей, а й формуванню безпекових компетенцій.

До основних умінь, якими має володіти студент для ефективної організації туристичних заходів, належать: орієнтування на місцевості та складання маршруту; оцінювання погодних і природних умов; забезпечення безпечного пересування групи; організація побуту, харчування, відпочинку; надання домедичної допомоги у разі потреби; формування екологічно відповідального ставлення до природи [3; 9].

Безпекова компетентність є ключовою в системі туристичної підготовки, адже саме від неї залежить здатність учителя запобігати ризикам і забезпечувати безпечну діяльність учнів. За В. Ковальчуком [15], формування безпекових компетенцій передбачає: усвідомлення цінності безпеки як пріоритету діяльності в природі; набуття знань про потенційні ризики та способи їх попередження; розвиток практичних умінь діяти в екстремальних умовах; виховання дисциплінованості, самоконтролю та вольової стійкості.

Важливу роль відіграє застосування інноваційних методів навчання, таких як тренінги з безпеки, ситуаційне моделювання, рольові ігри,

навчальні симуляції, інтегровані квести з елементами туристичної діяльності. Такі форми сприяють розвитку операційно-діяльнісних умінь і емоційно-вольової готовності студентів до дій у непередбачених ситуаціях [5; 15].

Під час практичної підготовки студенти мають можливість опанувати алгоритми дій у надзвичайних обставинах (наприклад, при травмуванні учасника, різкій зміні погодних умов, загрозі стихійного лиха тощо). У результаті формується здатність швидко приймати рішення, координувати групу, дотримуватися правил безпеки і водночас зберігати спокій та впевненість у власних силах [6; 9].

1.2. Місце та роль ОК «Туризм та спортивне орієнтування з методикою викладання» у підготовці майбутніх бакалаврів фізичної культури

Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України 26.12.2017 № 1669, наголошує, що учитель, вихователь, класний керівник несуть відповідальність за збереження життя і здоров'я вихованців, учнів... під час навчально-виховного процесу; забезпечують проведення навчально-виховного процесу, що регламентується чинними законодавчими та нормативно-правовими актами з охорони праці, безпеки життєдіяльності; організовують вивчення ними правил і норм з охорони праці, безпеки життєдіяльності, проводять інструктажі... з безпеки життєдіяльності під час проведення навчальних занять, позакласних, позашкільних заходів

Говорячи про підготовку бакалаврів – майбутніх вчителів фізичної культури у ЗВО, звертаємо увагу, що у навчальних планах кафедри теорії та методики фізичної культури Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича передбачено викладання обов'язкових ОК для студентів денної форми навчання:

- «Туризм та спортивне орієнтування з МВ. Туристичний похід» – 2 курс (5 кредитів ЄКТС);

- «Навчальна практика: Лижний збір» – 3 курс (4 кредити ЄКТС).

Для студентів заочної форми навчання викладається вибіркова ОК «Методика туристично-краєзнавчої діяльності в ЗЗСО» – 2 курс. (3 кредити ЄКТС).

Тобто, на перший погляд, навчальним планом передбачено достатню кількість ОК, що мали б забезпечити набуття майбутніми бакалаврами – вчителями ФК відповідних компетентностей. Особливо це стосується ОК «Туризм та спортивне орієнтування з МВ. Туристичний похід», вивчення якої заплановане у другому семестрі 2-го курсу бакалаврату і передбачає 150 годин. Дійсно, важливі теоретичні та теоретико-методичні проблеми, які розглядалися на лекціях і групових заняттях отримували подальше вирішення в ході практичних занять, які, в свою чергу, підводили студентів до організації й проведення туристичного походу, як завершальної частини курсу, у стані теоретичної і прикладної готовності відшліфувати й закріпити набуті на той момент компетентності.

Мета – дати студентам – майбутнім вчителям ФК знання і вміння організації та проведення походів у ЗЗСО. Внаслідок отримання знань, засвоєння навичок й умінь студенти оволодівають технікою пішохідного туризму, як найпоширенішого виду туризму. Підготовка ведеться з врахуванням можливостей для проведення навчально-тренувальних походів вихідного дня. Програма складена у відповідності до навчального плану й передбачає закріплення отриманих раніше знань, поглиблене вивчення програмного матеріалу, ознайомлення з особливостями діяльності вчителя у туристичних походах; співпрацю з установами та управліннями туризму Чернівецької області.

Навчальна туристична практика студентів 2 курсу передбачає маршрутні спостереження за станом туристично-рекреаційної зони Карпатського регіону і включає виїзну частину (власне маршрут).

Навчальна практика – турпохід проводиться у формі практичних занять на місцевості та самостійної роботи студентів.

Оволодіння програмними матеріалами здійснюється також шляхом вивчення і виконання завдань, покликаних вдосконалити уміння та навички (виконання обов'язків у туристичній групі, оформлення документації туристичного походу, розрахунок продуктів харчування, підготовка спорядження тощо).

У результаті засвоєння курсу студенти повинні **знати:**

- тактику та техніку пішохідного туризму;
- туристичну термінологію;
- основи орієнтування на місцевості;
- причини ризику та правила техніки безпеки;
- порядок організації, підготовки і проведення масових туристичних заходів;
- туристичні можливості України.

Студент повинен **вміти:**

- організовувати та проводити туристичні походи у якості інструктора шкільного туризму;
- організовувати рух туристичної групи на місцевості;
- орієнтуватись на місцевості;
- використовувати техніку та тактику подолання природних перешкод;
- організувати привали, бівуаки;
- організувати приготування їжі в польових умовах;
- організувати дотримання правил особистої та групової гігієни та надавати першу долікарську допомогу;

- забезпечити техніку безпеки та виконувати дії інструктора в непередбачуваних ситуаціях.

Під час проведення навчальної практики – турпоходу студенти повинні виконати низку завдань:

- навчитися організовувати й проводити туристсько-краєзнавчу роботу у ЗЗСО;
- засвоїти техніку пересування та подолання природних перешкод;
- навчитися забезпечувати безпеку при проведенні навчально-тренувальних занять та змагань із туристичного багатоборства;
- розуміти порядок і правила проведення туристичних походів у ЗЗСО;
- особисто оволодіти технікою пішохідного туризму як найпоширенішого виду туризму.

Підготовка ведеться з урахуванням умов для проведення навчальних походів.

Матеріал програми вивчається на заняттях перед початком і в ході літнього табірної збору і передбачає наступні види навчальної роботи: практичні заняття з туристичної підготовки, вивчення літератури і виконання самостійних завдань з подальшою здачею заліку з теоретичної й методичної підготовки проведення туристсько-краєзнавчої роботи у ЗЗСО.

Студенти проходять практику під безпосереднім керівництвом і контролем керівника (на підготовчому та заключному етапах – на факультеті, під час табірної збору – на маршруті). Літній табірний збір проводиться в межах Чорногірського хребта (КНПП). При цьому контролюються якість виконання та засвоєння практичних туристичних навиків поставлених перед ними завдань.

Керівники практики контролюють знання і навички студентів, набуті на практиці попередніх видів. Студенти мають продемонструвати знання вимог до ведення документації, які фіксують діяльність на літньому табірному зборі.

Результати контролю відображаються у характеристиці на студента про хід проходження практики.

Критерії оцінювання навчальної практики – турпоходу наведено у таблиці 1

Табл. 1

**Критерії оцінювання
навчальної практики – турпохід**

№ з/п	Вид роботи	Макс. кількість балів	Контроль
1.	Дотримання правил проведення та вимог безпеки в туристичній подорожі.	10	методист
2.	Туристичний маршрут: вибір району, розробка маршруту, складання плану турпоходу, оформлення маршрутних документів.	5	керівник турпоходу
3.	Вимоги до підготовки спорядження. Групове, особисте та спеціальне спорядження. Основні правила експлуатації і пособи ремонту в умовах турпоходу.	5	методист
4.	Природні перешкоди на пішохідних та гірських маршрутах. Тактика і техніка руху, страховка та самостраховка учасників тур походу, забезпечення безпеки при подоланні природних перешкод	5	методист
5.	Вимоги до туристичного біваку (організація ночівлі, вибір місця, приготування їжі в турпоході). Санітарно-гігієнічні заходи на місці біваку.	10	методист
6.	Техніка і тактика туристичного орієнтування. Технічні прийоми азимутального орієнтування – руху в заданому напрямі по азимуту, визначення відстаней лічбою пар кроків.	5	керівник турпоходу
7.	Надання першої долікарської допомоги. Основні принципи і прийоми транспортування потерпілих (за допомогою підручних засобів).	5	керівник турпоходу
8.	Навчально-контрольні змагання з організації переправ із забезпеченням страховки і самостраховки із (силами команди) наведенням туристичної смуги перешкод.	20	Керівник турпоходу, методист
9.	Фотогазета	5	методист
10.	Оформлення щоденника практики	10	методист
11.	ІНДЗ	10	
12.	Захист	Щоденник практики. Основні теоретичні відомості до організації і проведення	Відповідальний за навч.

		туристичних походів та змагань туристичного багатоборства.	20	практику Керівник турпоходу Методист
Макс. кількість балів за ОК			100	

Після завершення туристичного походу проводяться контрольно-залікові нормативи (КЗН), які приймаються на місцевості. До контрольно-залікових нормативів відносяться: в'язання вузлів, техніка наведення переправ, туристична смуга перешкод, туристичні походи з перевіркою спеціальних навичок (г. Говерла – г. Петрос) тощо.

Таким чином, проведений аналіз змісту, структури й організації освітньої компоненти «Туризм та спортивне орієнтування з методикою викладання» дозволяє зробити висновок, що дана дисципліна відіграє ключову роль у професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури. Вона є важливим засобом формування не лише рухових, організаційних і методичних умінь, а й безпекових компетенцій, що забезпечують збереження життя та здоров'я учнів під час занять фізичною культурою і спортивно-оздоровчим туризмом.

Сутність дисципліни полягає в тому, що вона інтегрує знання з теорії фізичного виховання, географії, екології, основ безпеки життєдіяльності, педагогіки та психології в єдину систему підготовки педагога, здатного організувати туристичну діяльність школярів на належному рівні. Зміст курсу орієнтований на практичне застосування теоретичних знань через участь студентів у навчальних походах, тренуваннях, змаганнях і польових зборах.

Важливо, що дисципліна реалізується відповідно до нормативно-правових актів МОН України щодо охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу (Наказ № 1669 від 26.12.2017 р.). Це забезпечує дотримання державних стандартів з питань

безпеки під час навчальних занять, практик, позакласних і позашкільних заходів.

Практична частина курсу, зокрема навчальна практика – турпохід, дає студентам можливість закріпити отримані знання у реальних умовах природного середовища. У процесі проходження практики майбутні вчителі фізичної культури вчаться: розробляти маршрути туристичних походів і складати відповідну документацію; організовувати рух групи, забезпечувати безпеку учасників; надавати першу домедичну допомогу; проводити інструктажі з безпеки, розвивати навички командної взаємодії, лідерства та самоконтролю в екстремальних ситуаціях.

Контроль за рівнем підготовленості студентів здійснюється за чітко визначеними критеріями оцінювання, які охоплюють як теоретичні знання (тактика, техніка, термінологія, нормативна база), так і практичні уміння (орієнтування, подолання природних перешкод, організація бівуаку, техніка страховки, дотримання санітарно-гігієнічних норм). Високий рівень засвоєння цих умінь забезпечує формування у студентів професійної компетентності з безпеки життєдіяльності, що є невід’ємною складовою їх майбутньої педагогічної діяльності.

Таким чином, освітня компонента «Туризм та спортивне орієнтування» виступає важливим чинником у структурі підготовки бакалаврів фізичної культури, оскільки сприяє: розвитку організаційно-методичних умінь майбутніх педагогів; формуванню безпекових компетенцій, що забезпечують ефективне управління ризиками під час туристичної діяльності; вихованню морально-вольових якостей – рішучості, відповідальності, самовладання, ініціативності; зміцненню екологічної свідомості та бережливого ставлення до природи.

Зміст дисципліни логічно поєднує теоретичну підготовку, польову практику, змагальну діяльність і самостійну роботу студентів, що у своїй єдності формує цілісну модель професійної компетентності. У результаті навчання студенти здобувають не лише знання і вміння, але й

усвідомлення соціальної відповідальності за безпеку учасників освітнього процесу, що є важливою складовою професійного етичного кодексу вчителя фізичної культури.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що дисципліна «Туризм та спортивне орієнтування» – це не просто навчальний курс, а практично зорієнтована система формування професійної готовності, у якій провідне місце займає безпечна поведінка, управління ризиками, розвиток вольових якостей і здатність діяти відповідально в реальних умовах природного середовища. Саме тому її роль у системі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури є визначальною для реалізації сучасних вимог Державного стандарту вищої освіти та Концепції Нової української школи.

РОЗДІЛ 2 ЗАВДАННЯ, МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Особливості підготовки студентів до організації туристичних заходів у природному середовищі

Сучасні трансформації в галузі освіти та суспільного розвитку зумовлюють посилення уваги до оновлення змісту та технологій професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Зростає запит на педагогів, здатних організовувати здоров'язбережувальну, оздоровчо-рекреаційну та туристичну діяльність учнів у різних середовищних умовах, зокрема в природному. Туристично-спортивна діяльність, що традиційно входить до складу позакласної та позашкільної роботи, набуває нового змісту в контексті компетентнісної парадигми освіти, оскільки дозволяє формувати комплекс умінь та навичок, які виходять за межі стандартного уроку фізичної культури.

Туризм є важливим педагогічним інструментом, що забезпечує розвиток морально-вольових якостей, формування навичок взаємодопомоги, зміцнення здоров'я, екологічної культури, а також здатності діяти в умовах природного середовища з дотриманням вимог безпеки. У цьому контексті підготовка студентів до організації туристичних заходів виступає не периферійним, а базовим елементом професійної освіти, оскільки вимагає інтеграції знань із фізичної культури, безпеки життєдіяльності, домедичної допомоги, управління ризиками та педагогіки.

Разом із тим результати аналізу психолого-педагогічної та спеціальної літератури свідчать про наявність низки протиріч: між зростанням обсягів туристичної активності в закладах загальної середньої освіти та недостатньою практичною підготовленістю майбутніх учителів; між вимогами стандартів вищої освіти щодо формування безпекових компетентностей і традиційним змістом навчальних програм; між

потребою в інноваційних методиках і обмеженістю їх впровадження у навчальний процес.

Усі ці чинники актуалізують необхідність глибокого аналізу особливостей підготовки студентів до організації туристичних заходів у природному середовищі та визначення змістових, методичних і організаційних засад, які забезпечують ефективність відповідної професійної підготовки.

Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до організації туристичних заходів у природному середовищі посідає важливе місце в системі професійної освіти, оскільки саме ця категорія педагогів відповідає за створення безпечних умов перебування здобувачів освіти в природних ландшафтах, організацію рекреаційної активності, розвиток морально-вольових якостей та забезпечення гармонійного фізичного розвитку школярів. Туризм у системі шкільної фізичної культури виступає не лише формою рухової активності, але й педагогічною технологією, що інтегрує оздоровчі, виховні та освітні завдання. У зв'язку з цим сучасні дослідники (Л. Дудорова, Є. Захаріна, П. Джуринський та ін.) наголошують на необхідності фундаментальної та практикоорієнтованої підготовки студентів до організації туристичних заходів, що здійснюються в умовах природного середовища.

Сучасні тенденції професійної підготовки педагогів передбачають не лише опанування навчальних дисциплін, але й формування у студентів комплексу професійних компетентностей, що забезпечують здатність організовувати, супроводжувати, контролювати та удосконалювати туристичну діяльність у закладах загальної середньої освіти.

У дослідженні О. Антоненко (2008) підкреслюється, що підготовка майбутніх учителів фізичної культури повинна бути спрямована на формування інноваційного мислення, здатності діяти в ситуаціях невизначеності, працювати в умовах змін, творчо організовувати освітній процес. Туристична діяльність як форма позакласної та позашкільної

роботи відповідає цим вимогам, оскільки вимагає від учителя високої організаторської культури, адаптивності, уміння реагувати на природні та соціальні ризики.

На думку П. Джуринського (2013), туристична підготовка майбутніх фахівців фізичної культури є складовою їх здоров'язбережувальної компетентності, яка включає знання про безпечну поведінку, санітарно-гігієнічні норми, загартування, екологічну культуру та навички забезпечення здоров'я школярів у процесі рухової активності.

Туристична діяльність у природному середовищі розглядається як потужний педагогічний засіб, що сприяє формуванню в студентів умінь адаптації, життєстійкості, командної взаємодії, прийняття рішень у реальних умовах. Природне середовище виступає не лише фоном діяльності, а й активним педагогічним чинником, який ставить перед студентами комплексні завдання: орієнтація на місцевості, подолання перешкод, забезпечення безпеки групи, організація побуту та харчування, прогнозування погоди, дотримання екологічних норм.

А. Данелюк і Н. Стратійчук (2003) зазначають, що саме умови природного середовища формують у студентів чітке розуміння важливості санітарно-гігієнічної культури туриста, правил розміщення бівуака, організації водного забезпечення, розведення вогнища, запобігання інфекційним ризикам. Вони підкреслюють, що гігієна туристичних походів виступає базовим компонентом безпеки, а не другорядним елементом підготовки.

У працях Є. Захаріної (2012) визначено, що підготовка студентів до туристичної діяльності має комплексний характер та містить декілька взаємопов'язаних блоків:

- Теоретична підготовка – основи спортивно-оздоровчого туризму;
- види і форми туристичної діяльності в закладах освіти;
- основи топографії та орієнтування
- правила безпечної поведінки;

- санітарія та гігієна;
- правові аспекти організації туризму.

Практична підготовка

- робота з картами і компасом;
- моделювання надзвичайних ситуацій;
- надання домедичної допомоги;
- облаштування бівуака;
- використання туристичного спорядження;
- подолання природних перешкод (брід, підйом, спуск, переправа).

Організаційно-управлінський компонент

- складання маршруту;
- планування харчування, спорядження, режиму;
- розподіл ролей у групі;
- керівництво походом;
- оцінювання ризиків.

Виховна складова

- формування морально-вольових якостей;
- екологічна культура;
- командна взаємодія;
- відповідальність за життя і здоров'я інших.

Інноваційні підходи у туристичній підготовці

Як зазначає Л. Дудорова (2012; 2014), сучасний педагог має опановувати інноваційні методики, які дозволяють: моделювати реальні ситуації ризику; застосовувати тренажерні технології для навчання домедичної допомоги; використовувати цифрові навігаційні засоби (GPS, мобільні додатки); інтегрувати туристичну підготовку з іншими дисциплінами (БЖД, фізіологія, екологія).

Л. Дудорова також наголошує на доцільності впровадження міждисциплінарних навчальних модулів, у межах яких туристична

діяльність розглядається як синтез спортивних, природничих, соціальних та безпекових знань.

Однією з центральних форм підготовки є навчально-тренувальні походи, які дозволяють студентам: закріпити теоретичні знання; діяти в реальних природних умовах; вчитися самостійно приймати рішення; опановувати навички взаємодопомоги й страхування; отримувати досвід керівництва групою.

На думку науковців (Васкан І., Медвідь А. 2023), успішність підготовки значною мірою залежить від системності практичних занять, послідовності ускладнення завдань, регулярної рефлексії та аналізу допущених помилок.

Відповідно до компетентнісної парадигми освіти, підготовка студентів має орієнтуватися на формування таких ключових компетентностей:

Безпекова компетентність – здатність забезпечувати безпечні умови у поході, діяти у надзвичайних ситуаціях.

Організаційно-управлінська компетентність – планування, контроль, оцінювання, лідерство.

Комунікативна компетентність – робота в команді, взаємодія в стресових умовах.

Екологічна компетентність – дотримання принципів збереження природи.

Фізкультурно-оздоровча компетентність – забезпечення раціонального рухового режиму.

Психологічна стійкість і вольові якості – здатність долати труднощі, приймати рішення.

Аналіз літератури дозволяє визначити низку проблем, які ускладнюють підготовку студентів: недостатня кількість практичних занять у природному середовищі; обмежене фінансування туристичного обладнання; фрагментарність теоретичних знань; недостатня увага до

ризик-менеджменту; домінування знаннєвого підходу над практикоорієнтованим; відсутність чітких методичних рекомендацій для вчителів; обмеженість можливостей міждисциплінарної інтеграції.

Ці недоліки обґрунтовують необхідність модернізації навчального процесу.

Дослідження Л. Дудорової (2012), Є. Захаріної (2012) та рекомендації Васкана й Медвідь (2023) дозволяють визначити такі напрями підвищення якості підготовки:

Запровадження модульно-компетентнісних програм підготовки.

Збільшення обсягу практичної роботи у природному середовищі.

Використання ситуаційних тренінгів і симуляцій надзвичайних ситуацій.

Підготовка студентів у форматі командної взаємодії (team-building, rope courses).

Залучення фахівців ДСНС, медичних працівників, рятувальників.

Впровадження електронних ресурсів – GPS-навігації, цифрових карт.

Систематична діагностика рівня сформованості компетентностей.

Підготовка студентів до організації туристичних заходів у природному середовищі є багатокомпонентним процесом, що поєднує навчальну, практичну, безпекову, виховну й вольову складові. Її специфіка полягає у забезпеченні готовності діяти в умовах підвищеного ризику, формуванні усвідомленого ставлення до безпеки та вихованні вольових якостей, необхідних для ефективної педагогічної діяльності.

Туристична підготовка у закладах вищої освіти фізкультурного профілю виступає важливим інструментом формування безпекових компетенцій, сприяє становленню особистості майбутнього педагога, його професійній самореалізації та готовності до організації безпечного активного відпочинку школярів.

У процесі нашого дослідження ми виходимо з того, що підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до організації безпечного

спортивно-оздоровчого туризму потребує науково обґрунтованої системи оцінювання рівня знань і практичних умінь. Така система забезпечить не лише контроль результатів навчання, але й може виступати ефективним інструментом діагностики сформованості професійної компетентності у сфері туристично-оздоровчої діяльності.

Розроблена нами система показників спирається на сучасні підходи до оцінювання професійних компетентностей у сфері фізичної культури й туризму, запропоновані в наукових працях Н. Lin (2025), Н. Sepahvand (2025), Z. Syrovatko (2021) та передбачає оцінювання знань і вмінь студентів за кількома основними компонентами: когнітивним, операційно-діяльнісним, організаційно-управлінським, безпековим, мотиваційно-вольовим і екологічно-етичним.

Когнітивний компонент (рівень знань) Для оцінювання цього блоку ми використали тестові завдання, що визначають рівень теоретичних знань студентів про: - основи спортивно-оздоровчого туризму та класифікацію видів походів; - правила безпечної поведінки в природному середовищі; - принципи орієнтування на місцевості, елементи метеорології та екології; - основи домедичної допомоги. Знання оцінювалися за результатами письмових тестів і усних опитувань.

Операційно-діяльнісний компонент (практичні вміння та навички) Під час педагогічного експерименту я перевіряв сформованість практичних умінь студентів: орієнтування за картою й компасом; встановлення туристичного табору та розпалювання вогнища з дотриманням правил безпеки; виконання базових дій домедичної допомоги (зупинка кровотечі, фіксація кінцівок, серцево-легенева реанімація); техніка пересування на складних ділянках маршруту. Для цього я застосував практичні заліки у формі «станцій» із відеофіксацією виконання завдань.

Організаційно-управлінський компонент – визначає здатність студентів планувати та проводити туристичні заходи, включно з розробленням маршрутів, розподілом обов'язків, організацією інструктажів і забезпеченням безпеки групи. Для перевірки використовувалися індивідуальні та групові проєкти – «Маршрутний лист» і «План проведення походу», а також ситуаційні завдання (кейси), що моделювали реальні проблемні ситуації.

Безпековий компонент (ризик-менеджмент) є одним із найважливіших показників я вважаю здатність майбутнього вчителя діяти в умовах ризику. Студенти демонстрували свої знання і вміння під час симульованих надзвичайних ситуацій: погіршення погодних умов; травмування учасника; необхідність евакуації або зміни маршруту. Оцінювався алгоритм прийняття рішень, своєчасність реагування, взаємодія в групі.

Мотиваційно-вольовий компонент визначався через спостереження, анкетування й самооцінку. Було досліджено такі якості, як упевненість у власних силах, самоконтроль, рішучість, наполегливість, відповідальність за безпеку інших. Оцінювалася здатність підтримувати моральний стан групи, прояв лідерства та командної взаємодії.

Екологічно-етичний компонент. Особливу увагу приділено оцінці екологічної культури майбутніх учителів. Вона включала знання й дотримання принципів екотуризму, правил поведження в природі, уміння мінімізувати вплив на довкілля та виховувати ці цінності в учнях.

Проведений теоретичний аналіз дозволив встановити, що підготовка майбутніх учителів фізичної культури до організації туристичних заходів у природному середовищі є складним, інтегрованим і багатокомпонентним процесом, який поєднує теоретичні знання, практичні вміння, організаторські навички, мотиваційно-ціннісні орієнтації та безпекову культуру педагога. Туристична діяльність розглядається сучасними науковцями як ефективний засіб здоров'язбереження, розвитку життєво

необхідних навичок, формування вольових та моральних якостей, вирішення завдань соціалізації учнів.

Узагальнення результатів досліджень Л. Дудорової, Є. Захаріної, П. Джуринського, А. Данелюка, Н. Стратійчук та інших авторів засвідчило, що зміст туристичної підготовки студентів має включати: базові теоретичні положення спортивного та оздоровчого туризму, правила організації та проведення походів, основи домедичної допомоги, топографію та орієнтування, методику забезпечення безпеки та управління ризиками, формування екологічної культури, оволодіння технікою подолання природних перешкод.

Важливим елементом професійної підготовки виступає практична складова – навчально-тренувальні походи, польові заняття, симуляції та ситуаційні тренінги, які створюють умови для набуття реального досвіду діяльності в природному середовищі. Саме практичні форми роботи забезпечують розвиток відповідальності, самостійності, стійкості до стресових умов, уміння працювати в групі та приймати рішення в умовах ризику.

Разом із тим виявлені недоліки традиційної підготовки – фрагментарність знань, недостатній обсяг практики, обмеженість міждисциплінарної інтеграції, домінування інформаційно-знаннєвого підходу вказують на необхідність розроблення нових педагогічних умов і методик формування безпекових компетентностей.

Таким чином, результати аналітичного огляду дозволили окреслити ключові особливості, тенденції та проблеми підготовки студентів до організації туристичних заходів, що створює підґрунтя для обґрунтування у наступному розділі педагогічних умов формування безпекових компетентностей у майбутніх учителів фізичної культури та розроблення експериментальної методики їх реалізації.

2.2 Обґрунтування та розроблення педагогічних умов формування безпекових компетенцій у майбутніх учителів фізичної культури

У сучасних соціально-політичних умовах проблема формування безпекових компетенцій у майбутніх учителів фізичної культури набуває особливої актуальності. Підготовка педагогічних кадрів нового покоління потребує від закладів вищої освіти формування в студентів здатності діяти безпечно, відповідально, впевнено й рішуче в умовах зростаючих ризиків, пов'язаних із професійною, спортивною та туристичною діяльністю.

Безпекова компетентність учителя фізичної культури – це інтегративна якість особистості, яка поєднує знання про безпеку життєдіяльності, уміння застосовувати їх у практичній діяльності, відповідальне ставлення до дотримання правил безпеки та сформовані вольові якості (самовладання, наполегливість, витривалість, рішучість). Вона є базовою складовою професійної компетентності сучасного фахівця фізичної культури.

Аналіз психолого-педагогічних і методичних джерел (В. Круцевич, О. Томенко, І. Бех, Л. Сущенко, Ц. Пуні та ін.) свідчить, що питання безпеки в навчальному процесі з фізичної культури потребує системного підходу, оскільки воно інтегрує знання з біомеханіки, фізіології, педагогіки, психології, теорії спорту та безпеки життєдіяльності. Однак у реальному навчальному процесі безпекова підготовка студентів часто носить фрагментарний характер, а увага приділяється переважно нормативному аспекту, без формування повноцінного поведінкового досвіду дій у складних або небезпечних умовах.

Таким чином, ефективне формування безпекових компетенцій можливе лише за умови створення цілісного педагогічного середовища, у якому поєднуються когнітивні, діяльнісні, ціннісні та вольові компоненти особистісного розвитку студента.

Під педагогічними умовами розуміємо сукупність взаємопов'язаних організаційно-педагогічних, психолого-методичних і соціально-освітніх чинників, що забезпечують ефективність процесу формування безпекових компетенцій у майбутніх учителів фізичної культури.

Дослідження педагогічного досвіду (Круцевич В., Тимошенко О., Лазарєв М., Сущенко Л.) дозволяють визначити такі педагогічні умови, що забезпечують ефективність підготовки студентів:

- Інтеграція теоретичної, практичної та безпекової підготовки у цілісну систему навчально-виховного процесу.
- Поступове ускладнення завдань і ситуацій, що дозволяє формувати адаптивність до реальних умов природного середовища.
- Залучення студентів до самостійної організації туристичних заходів під керівництвом викладачів.
- Використання активних методів навчання – проєктних, тренінгових, змагальних, ситуаційних.
- Створення мотиваційного середовища, що стимулює інтерес до туризму й відповідальне ставлення до безпеки.
- Розвиток рефлексивної культури, яка забезпечує аналіз власних дій і прийнятих рішень у процесі туристичної діяльності [20; 30; 31].

Отже, опираючись на існуючий педагогічний досвід та враховуючи сучасні тенденції у питанні безпеки освітньої діяльності в ЗЗСО, нами у процесі дослідження науково обґрунтовано та розроблено методику формування безпекових компетенцій туристичної діяльності у майбутніх учителів фізичної культури, яка спрямована на забезпечення готовності студентів до організації безпечної туристично-оздоровчої діяльності у закладах загальної середньої освіти.

Методика базується на системно-діяльнісному, компетентнісному та практико-орієнтованому підходах, що забезпечують цілісність процесу професійної підготовки. Її зміст охоплює три основні компоненти:

Когнітивний компонент – передбачає засвоєння знань із безпеки туристичної діяльності, законодавчих норм, медико-біологічних, екологічних і організаційних аспектів забезпечення безпечних умов.

Діяльнісний компонент – спрямований на формування практичних умінь із планування, організації та супроводу туристичних заходів, оцінювання ризиків, надання домедичної допомоги, дотримання правил поведінки у природному середовищі.

Мотиваційно-ціннісний компонент – забезпечує розвиток усвідомленого ставлення до питань безпеки, відповідальності за життя і здоров'я учасників туристичних заходів, формування культури безпечної поведінки.

У результаті дослідження визначено комплекс організаційно-педагогічних умов, що підвищують ефективність процесу формування безпекових компетенцій у майбутніх вчителів фізичної культури:

1. Інтеграція безпекового компоненту у зміст фахових дисциплін фізкультурного профілю

Ця умова передбачає включення тем, пов'язаних із безпекою життєдіяльності, охороною здоров'я, домедичною допомогою, у програми дисциплін: «Туризм», «Методика викладання фізичної культури», «Основи охорони праці та безпеки», а також у педагогічну практику. Інтеграція здійснюється через: тематичні міні-модулі («Безпека в спортивній діяльності», «Безпека під час туристичних походів»); практичні завдання з аналізу реальних ситуацій ризику; підготовку проєктів щодо організації безпечного освітнього простору.

Такий підхід забезпечує формування когнітивного й операційного компонентів компетентності, сприяє усвідомленню значення безпеки як ключової професійної цінності.

2. Створення навчально-практичного середовища, яке моделює реальні ситуації ризику та потребує вольових зусиль для їхнього подолання.

Ця умова реалізується через упровадження в навчальний процес практичних тренінгів, симуляцій, квестів, ситуаційних ігор, які імітують діяльність у природному середовищі, на спортивних об'єктах або в екстремальних умовах.

Прикладами таких форм є: польові заняття з елементами туризму; смуги перешкод і змагання з орієнтування; навчально-практичні заняття з домедичної допомоги.

Важливим є створення психолого-педагогічного клімату, який стимулює прояв вольових якостей: самовладання, витримки, відповідальності, взаємодопомоги. Це дозволяє студентам набути особистісного досвіду поведінки в умовах небезпеки й усвідомити значення власної дії для безпеки інших.

3. Використання інноваційних методів і технологій навчання безпеки

Реалізація цієї умови передбачає застосування: інтерактивних методів (кейс-метод, проєктне навчання, рольові ігри, метод «ситуаційного аналізу»); тренінгових технологій («Безпечна поведінка у природному середовищі», «Лідер у небезпеці», «Самоконтроль і рішучість»); цифрових симуляторів і VR-тренажерів, що дозволяють відтворювати умови надзвичайних ситуацій без ризику для здоров'я.

Інноваційні технології формують у студентів практичний досвід безпечної поведінки, розвивають критичне мислення та рефлексивність, необхідні для прийняття зважених рішень у реальних умовах.

4. Розвиток вольових і морально-психологічних якостей як підґрунтя безпечної поведінки.

Безпекова діяльність неможлива без сформованих вольових якостей: рішучості, сміливості, самоконтролю, впевненості у своїх силах, стійкості до стресу. Розвиток цих якостей забезпечується через: систематичне включення студентів у ситуації подолання труднощів (змагання, командні естафети, турніри, походи); індивідуальні завдання, що вимагають

концентрації, саморегуляції, подолання втоми; психологічні тренінги самоконтролю й емоційної стабільності.

Це створює передумови для формування вольового компоненту безпекових компетенцій, а також сприяє розвитку професійно значущих рис особистості майбутнього вчителя.

5. Підвищення мотивації студентів до формування культури безпеки.

Високий рівень мотивації є ключовою умовою успішного формування компетенцій. Для її розвитку ефективними є: індивідуалізація навчальних завдань і створення ситуацій успіху; рефлексивно-мотиваційні бесіди про особисту відповідальність за безпеку учнів; включення студентів у волонтерські проєкти з пропаганди безпечної поведінки серед школярів.

Мотиваційна підтримка сприяє стійкому внутрішньому прагненню студентів дотримуватися правил безпеки й передавати ці цінності іншим.

Ефективність реалізації зазначених педагогічних умов забезпечується через: *Поступовість* – від ознайомлення до усвідомлення, від знань до практики; *Інтеграцію* – єдність теоретичної, практичної й психолого-вольової підготовки; *Активну взаємодію* – групову та командну діяльність у процесі навчання; *Рефлексію* – осмислення власного досвіду, самоконтроль, самовдосконалення.

Застосування цих організаційно-педагогічних умов у системі підготовки майбутніх учителів фізичної культури сприяє системному формуванню безпекових компетенцій, поєднанню знань, умінь, цінностей і вольових рис, що забезпечують ефективну професійну діяльність у сучасному освітньому середовищі.

Таким чином, обґрунтовані педагогічні умови створюють цілісну систему формування безпекових компетенцій, яка інтегрує фахову підготовку, практичну діяльність і психолого-вольовий розвиток особистості. Їх упровадження в освітній процес закладів вищої освіти

фізкультурного профілю забезпечує підготовку фахівців, здатних не лише ефективно діяти в умовах небезпеки, але й виховувати у школярів культуру безпеки життєдіяльності.

Для кожного компонента були розроблені чіткі показники та шкала рівнів сформованості (високий, середній, низький).

Наприклад, для практичної станції «Домедична допомога»:

Високий рівень: усі дії виконані послідовно й правильно, дотримано техніки безпеки, студент пояснює алгоритм допомоги;

Середній рівень: дії виконані загалом правильно, але є незначні помилки або затримки;

Низький рівень: порушено послідовність дій або алгоритм виконано неповністю.

Для когнітивного тесту застосовано шкалу за 30-бальною системою, де 27-30 балів відповідають високому рівню, 20-26 – середньому, менше 19 – низькому.

Методи збору та аналізу результатів

Для комплексної оцінки рівня підготовленості студентів ми використали кілька взаємодоповнюючих методів:

тестування теоретичних знань;

практичні завдання з елементами польової підготовки;

анкетування та самооцінку мотиваційно-вольових якостей;

експертне спостереження викладачів під час проведення занять і туристичних практик;

аналіз студентських портфоліо, що містили маршрутні листи, фотозвіти та опис виконаних завдань.

Результати підлягали статистичній обробці за допомогою методів математичної статистики, що дозволило об'єктивно визначити динаміку змін рівня знань і вмінь студентів після впровадження експериментальної методики.

Отже, розроблена нами система показників дає змогу всебічно оцінити рівень готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації спортивно-оздоровчого туризму. Вона охоплює не лише знання й практичні вміння, а й мотиваційно-вольові, безпекові та етичні аспекти діяльності.

Застосування запропонованої системи в навчальному процесі забезпечує можливість індивідуального підходу до підготовки студентів, підвищує їхню професійну самосвідомість і сприяє формуванню стійких компетентностей у сфері безпечної туристично-оздоровчої діяльності.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

3.1. Організація та етапи педагогічного експерименту

Педагогічний експеримент у структурі магістерського дослідження виступає ключовим інструментом наукової перевірки ефективності розробленої методики формування безпекових компетенцій у майбутніх учителів фізичної культури. Його значення полягає не лише у верифікації теоретичних положень, а й у визначенні реальних можливостей упровадження інноваційних педагогічних підходів у практику професійної підготовки студентів спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура). В умовах сучасної модернізації вищої освіти, орієнтованої на компетентнісний підхід та зростання вимог до безпеки освітнього середовища, дослідження набуває особливої актуальності.

Туристична діяльність у природному середовищі є складним та багатокомпонентним видом професійної активності, що потребує від учителя високого рівня теоретичної обізнаності та практичної готовності діяти в умовах ризику, забезпечувати безпеку учнів, здійснювати управління маршрутами, прогнозувати небезпечні ситуації та надавати домедичну допомогу. Проте результати аналізу літератури та діагностики початкового рівня підготовленості студентів свідчать про те, що значна частина майбутніх педагогів не володіють у належному обсязі безпековими компетентностями, а зміст традиційної професійної підготовки часто залишається недостатньо орієнтованим на реальні потреби шкільної туристично-оздоровчої практики.

З огляду на це експериментальне дослідження було спрямоване на створення, упровадження та наукову оцінку педагогічних умов і методики, які забезпечують істотне підвищення рівня сформованості безпекових компетенцій. Концептуально експеримент базувався на ідеях практикоорієнтованого навчання, інтерактивних технологій, моделювання

ризикових ситуацій, діяльнісного підходу та розвитку вольової сфери особистості студента. Як засвідчують науковці (Л. Дудорова, Є. Захаріна, О. Антоненко, П. Джуринський), формування безпекової компетентності у майбутніх учителів можливе лише за умови цілісної інтеграції теоретичних знань, практичної туристичної та домедичної підготовки, тренінгової роботи та рефлексії результатів навчальної діяльності. Саме тому структура експерименту була вибудована таким чином, щоб кожен етап сприяв послідовному й системному формуванню компетентностей.

Педагогічний експеримент проводився упродовж 2024–2025 навчального року на базі факультету фізичної культури, спорту та реабілітації Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. У ньому взяли участь 36 студентів IV курсу, які навчалися за освітньою програмою «Середня освіта (Фізична культура)». Для забезпечення об'єктивності дослідження студенти були розподілені на експериментальну групу (18 осіб), у якій упроваджувалася авторська методика, та контрольну групу (18 осіб), підготовка якої здійснювалася традиційними засобами відповідно до чинних навчальних планів.

Важливим завданням організації експерименту було створення єдиної системи вимірювання та оцінювання рівня сформованості безпекових компетенцій. Для цього розроблено комплексну діагностичну модель, яка включала систему критеріїв, показників і рівнів. До критеріїв належали: когнітивний, операційно-діяльнісний, мотиваційно-ціннісний та вольовий. Така структура дозволила охопити як знаннєві та практичні компоненти підготовки, так і внутрішні психологічні регулятори поведінки, що відіграють вирішальну роль у туристичній діяльності, де від рішучості, самоконтролю та здатності діяти в стресових умовах залежить безпека всієї групи.

Організація експерименту передбачала чітку логіку послідовності етапів: констатувальний, формувальний та контрольний. На кожному етапі визначалися власні завдання, методи та очікувані результати, що

забезпечило цілісність і наукову керованість процесу. Під час дослідження використовувались такі методи: анкетування, тестування, педагогічне спостереження, ситуаційно-рольові тренінги, аналіз продуктів діяльності студентів, методи математичної статистики для кількісної обробки результатів.

Особливе місце посідала організація практичної складової: навчально-тренувальні заняття, моделювання ризикових ситуацій, навчальні походи, змагання туристично-спортивного характеру, виконання завдань на орієнтування, транспортування «потерпілого», подолання природних перешкод та відпрацювання алгоритмів домедичної допомоги. Такий підхід забезпечив наближеність навчальної діяльності до реальних умов туристичних заходів, що, за рекомендаціями науковців, є основним фактором формування професійної готовності.

Таким чином, організація педагогічного експерименту стала інтегрованим, науково обґрунтованим процесом, який об'єднав класичні педагогічні методи, сучасні інноваційні технології та практикоорієнтовані форми роботи. Упровадження авторської методики дало змогу перевірити її результативність та визначити реальний вплив педагогічних умов на формування безпекових компетенцій у майбутніх учителів фізичної культури.

Експериментальне дослідження було спрямоване на перевірку ефективності розробленої педагогічної методики формування безпекових компетенцій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Мета експерименту

Перевірити результативність упровадження педагогічних умов та методики формування безпекових компетенцій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Етапи педагогічного експерименту:

Констатувальний етап (жовтень – грудень 2024 р.)

Мета: визначити вихідний рівень сформованості безпекових компетенцій студентів. Завдання: провести діагностику рівня знань і навичок із безпеки туристичної діяльності; провести анкетування, тестування, педагогічне спостереження.

Формувальний етап (лютий – травень 2025 р.)

Мета: упровадити педагогічні умови формування безпекових компетенцій у процесі професійної підготовки. Основні напрями реалізації:

проведення тренінгових занять з елементами моделювання ризикових ситуацій у природному середовищі;

застосування інтерактивних методів (кейс-методи, ситуаційні завдання, рольові ігри);

організація туристично-спортивних змагань із включенням елементів виживання, орієнтування, надання домедичної допомоги;

формування вольових якостей через спеціальні комплекси фізичних вправ (подолання перешкод, командні естафети, завдання на витривалість і самоконтроль).

Контрольно-узагальнювальний етап (червень 2025 р.)

Мета: перевірити динаміку рівня сформованості безпекових компетенцій і порівняти результати експериментальної та контрольної груп. Завдання етапу:

провести повторну діагностику рівнів компетенцій;

здійснити кількісний та якісний аналіз змін;

узагальнити результати та оцінити ефективність упровадженої методики.

Для визначення рівня сформованості безпекових компетенцій майбутніх учителів фізичної культури було розроблено систему критеріїв, показників та рівнів.

Критерії сформованості безпекових компетенцій:

Когнітивний критерій – рівень знань про основи безпечної туристичної діяльності, нормативно-правові акти, правила поведінки в екстремальних ситуаціях.

Показники: обсяг знань із безпеки життєдіяльності, уміння планувати безпечні маршрути, знання алгоритмів домедичної допомоги.

Операційно-діяльнісний критерій – уміння застосовувати знання на практиці, організовувати безпечні заняття, виконувати дії в умовах ризику.

Показники: практичні навички орієнтування, забезпечення безпеки групи, організація страховки, проведення евакуаційних дій.

Мотиваційно-ціннісний критерій – наявність усвідомленої мотивації до дотримання правил безпеки, відповідальності, самоконтролю.

Показники: рівень саморегуляції, сформованість ціннісного ставлення до безпеки, готовність допомагати іншим у критичних ситуаціях.

Вольовий критерій – здатність діяти впевнено, рішуче та самовладно в складних умовах, подолання страху, фізичної втоми.

Показники: рішучість, витривалість, дисциплінованість, уміння мобілізувати сили під час небезпеки.

Рівні сформованості компетенцій:

Високий – студент усвідомлено застосовує знання, здатен самостійно організувати безпечну діяльність, демонструє стійкі вольові риси.

Середній – має достатні знання, але потребує допомоги викладача; вольові якості проявляються ситуативно.

Низький – знання фрагментарні, дії невпевнені, відсутня мотивація до забезпечення безпеки.

Розроблена експериментальна методика формування безпекових компетенцій базувалася на комплексному підході, який поєднує теоретичну підготовку, практичні тренінги, ситуаційні вправи та розвиток вольових якостей. Її структура складалася з трьох взаємопов'язаних модулів:

Інформаційно-освітній модуль – ознайомлення студентів із теоретичними основами безпеки туристичної діяльності, законодавчою базою, класифікацією ризиків.

Форми роботи: лекції-дискусії, мультимедійні презентації, тестові опитування.

Практично-операційний модуль – формування вмінь і навичок через виконання вправ, моделювання надзвичайних ситуацій, проведення тренінгів з надання домедичної допомоги.

Форми роботи: практикуми, навчально-польові збори, тренінги, командні завдання.

Психолого-вольовий модуль – розвиток самоконтролю, наполегливості, рішучості та стресостійкості у студентів.

Засоби: вправи на подолання труднощів, «смуга перешкод», змагання на витривалість, психологічні тренінги «Лідер у небезпеці».

Методика базувалася на обґрунтованих нами педагогічних умовах та реалізовувалася впродовж 3-х місяців і включала як аудиторну, так і позааудиторну діяльність. Особлива увага приділялася інтеграції безпекового змісту у фахові дисципліни – «Туризм», «Основи безпеки життєдіяльності», «Методика викладання фізичної культури», а також у самостійну роботу студентів.

Після завершення формувального етапу було проведено повторну діагностику рівнів сформованості безпекових компетенцій студентів експериментальної та контрольної груп.

Порівняльний аналіз показав, що: кількість студентів із високим рівнем сформованості безпекових компетенцій у експериментальній групі зросла з 21,9 % до 59,4 %, із середнім рівнем – з 46,8 % до 34,4 %, а кількість студентів із низьким рівнем зменшилася з 31,3 % до 6,2 %. У контрольній групі суттєвих змін не зафіксовано.

Найбільша динаміка спостерігалася за вольовим критерієм, що підтверджує ефективність застосування спеціальних фізичних вправ і

психологічних тренінгів, спрямованих на розвиток самовладання, рішучості, впевненості.

Таким чином, результати експерименту підтвердили ефективність розробленої методики та довели, що формування безпекових компетенцій у майбутніх учителів фізичної культури має відбуватися у поєднанні з розвитком волевих якостей, що забезпечує комплексну готовність до організації безпечної туристично-оздоровчої діяльності.

Таким чином, педагогічний експеримент підтвердив ефективність авторської методики формування безпекових компетенцій у майбутніх учителів фізичної культури. Її впровадження забезпечило не лише підвищення рівня професійної підготовки, але й розвиток волевих якостей – рішучості, самовладання, витривалості, які є важливими складовими безпечної професійної діяльності. Отримані результати свідчать про доцільність інтеграції запропонованої методики у навчальні програми ЗВО фізкультурного профілю.

Результати експериментальної перевірки підтвердили ефективність розробленої методики: у студентів спостерігається зростання рівнів сформованості безпекових компетенцій за когнітивним, діяльнісним та мотиваційно-ціннісним критеріями. Це свідчить про доцільність упровадження запропонованої методики у процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У результаті проведеного нами дослідження, присвяченого формуванню безпекових компетенцій майбутніх учителів фізичної культури у процесі туристичної діяльності, було отримано комплексні теоретичні та практичні результати, які дозволяють оцінити ефективність запропонованих педагогічних умов і розробленої методики. На основі виконаних завдань та аналізу наукових джерел сформульовано узагальнені висновки, що висвітлюють логіку, динаміку та підсумки наукової роботи.

У ході аналізу психологічної, педагогічної, методичної та галузевої літератури було встановлено, що формування безпекових компетентностей майбутніх учителів фізичної культури є багатовимірним процесом, який охоплює знання з основ безпеки життєдіяльності, домедичної допомоги, спортивно-оздоровчого туризму, гігієни походів, правил орієнтування, екологічної грамотності та організації діяльності учнів у природних умовах. У сучасному освітньому середовищі ці компетенції набувають особливої значущості, оскільки вчитель фізичної культури дедалі частіше виконує функції організатора позакласної туристичної діяльності, керівника групи та особи, відповідальної за життя і здоров'я школярів.

Проаналізовані наукові джерела (А. Данелюк, Н. Стратійчук, Л. Дудорова, Є. Захаріна, П. Джуринський, І. Васкан, А. Медвідь та ін.) дозволили розширити розуміння феномену безпекових компетентностей, визначити їх структуру, з'ясувати закономірності формування та педагогічні умови їх розвитку. У дослідженні встановлено, що майбутній учитель фізичної культури повинен володіти комплексом інтегрованих компетенцій, до яких належать:

еколого-валеологічні компетенції, що забезпечують відповідальне ставлення до природного середовища;

організаційно-методичні компетенції, що дозволяють грамотно планувати і проводити туристично-оздоровчі заходи;

практичні компетенції безпеки, які включають надання першої домедичної допомоги, володіння технікою пересування в природних умовах, дотримання вимог безпеки;

компетенції ризик-менеджменту, що забезпечують здатність прогнозувати небезпеки й оперативно реагувати на них.

Таким чином, теоретичний аналіз літератури дав змогу не лише узагальнити існуючі наукові підходи, але й сформувати цілісну систему бачення змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у сфері безпечної туристичної діяльності.

За допомогою визначених опитувальників, анкет та практичних завдань було проведено порівняльний аналіз рівня підготовленості студентів спеціальності «Фізична культура» експериментальної та контрольної груп до організації безпечної туристично-оздоровчої діяльності. Визначено три рівні сформованості компетентностей – високий, середній та низький – за комплексом оцінювальних показників.

Дані констатувального етапу показали, що у більшості студентів рівень сформованості безпекових компетенцій перебував на середньому або низькому рівні. Це підтвердило актуальність проблеми та необхідність упровадження спеціально розроблених педагогічних умов.

Після впровадження експериментальної методики у студентів експериментальної групи спостерігалася чітка позитивна динаміка. Зокрема:

кількість студентів з високим рівнем безпекових компетентностей зросла з 21,9 % до 59,4 %;

кількість студентів із середнім рівнем зменшилася з 46,8 % до 34,4 %, що свідчить про перехід частини респондентів у вищу категорію;

кількість студентів із низьким рівнем зменшилася з 31,3 % до 6,2 %, що є показником суттєвого зростання їх безпечної поведінкової та операційної готовності.

У контрольній групі подібної динаміки не зафіксовано, що вказує на стійкість результатів традиційного навчального процесу й недостатність наявних освітніх засобів для розвитку інтегральних безпекових компетентностей.

Отже, проведений порівняльний аналіз дав змогу об'єктивно оцінити ефективність педагогічних умов та підтвердив доцільність інноваційних підходів, запропонованих у дослідженні.

У ході роботи було розроблено й науково обґрунтовано систему педагогічних умов, спрямованих на формування безпекових компетентностей у майбутніх учителів фізичної культури, а саме:

удосконалення змісту професійної підготовки за рахунок введення модульних компонентів, пов'язаних із домедичною допомогою, ризик-менеджментом, туристичною безпекою та екологічною грамотністю;

створення навчального середовища, яке моделює ситуації ризику й сприяє розвитку практичних умінь;

використання інтерактивних і тренінгових технологій у процесі викладання дисциплін туристичного спрямування;

поєднання аудиторної, позааудиторної та польової підготовки студентів;

інтеграцію міждисциплінарних знань (БЖД, фізична культура, анатомія, екологія, педагогіка).

Запропоновані педагогічні умови продемонстрували свою ефективність, оскільки їх реалізація забезпечила значне зростання рівня безпекових компетентностей студентів ЕГ порівняно з КГ. Це дозволило підтвердити висунуту гіпотезу про вплив спеціально організованого освітнього впливу на формування цілісної системи безпекових умінь.

На основі педагогічних умов було створено експериментальну методику, яка поєднала теоретичний блок, практичні тренінги, навчально-тренувальні походи, ситуаційні моделювання, дидактичні ігри, аналіз ризиків, рефлексивні заняття та моніторинг компетентностей.

Ефективність методики була доведена статистичними, кількісними та якісними показниками.

Зменшення кількості студентів із низьким рівнем сформованості компетентностей та суттєве збільшення кількості студентів із високим рівнем переконливо демонструють, що педагогічні умови та методика, які стали основним доробком дослідження, є результативними й мають практичну цінність.

Розроблена система підготовки може бути рекомендована для впровадження у процес професійної освіти студентів спеціальності «Фізична культура».

Список використаних джерел

1. Ажиппо О. Ю. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах (теоретичний і методичний аспекти) / О. Ю. Ажиппо. – Харків : Цифрова друкарня № 1, 2012. – 423 с.
2. Антоненко О. В. Підготовка майбутнього вчителя фізичного виховання до інноваційної навчальної діяльності [Електронний ресурс] / Антоненко О. В. // Електронний архів наукових публікацій Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – 2008. – С. 77-81. – Режим доступу : enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4197/1/Antonenko.pdf
3. Бабич В.І. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2006. – 321 с.
4. Бодак В., Рибчук А., Сивик О. Неоліберальна парадигма трансформації класичної моделі вищої освіти. Молодь і ринок. 2023. No.3 (211). – С. 7–11.
5. Бойчук Ю.Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя : теоретико-методичні аспекти : монографія. Суми : Університетська книга, 2008. – 357 с.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с
7. Данелюк А.К., Стратійчук Н.А. Гігієна туристичних походів і навчально-тренувальних занять: Методичні рекомендації. – Чернівці: Рута, 2003. – 55с.
8. Державний стандарт базової середньої освіти (МОН України, 2020).
9. Джуринський П.Б. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності : автореф. дис. докт. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2013. – 43 с.

10. Дудорова Л. Ю. Інноваційний підхід до туристичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури / Л. Ю. Дудорова // Теоретичний та науково-методичний часопис «Вища освіта України» №1 (додаток 1) – Тематичний випуск «Інтеграція вищої школи України до європейського та світового освітнього простору». – Київ, 2012 – С. 252-256.

11. Дудорова Л. Ю. Формування готовності майбутніх учителів до організації шкільного туризму (теоретико-методичний аспект) : монографія / Л. Ю. Дудорова/. – В: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 424 с.

12. Закон України «Про туризм» від 15.09. 1995 р. № 324/95-ВР.

13. Захаріна Є. А. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи : монографія / Є. А. Захаріна. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – 440 с. 227.

14. Захаріна Є. А. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної та позашкільної оздоровчовиховної роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Є. А. Захаріна. – Запоріжжя , 2013. – 40 с.

15. Ковальчук В.В. Формування безпекової компетентності майбутніх учителів фізичної культури. – Львів: ЛДУФК, 2021. – 152 с.

16. Конох А. П. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців із спортивно-оздоровчого туризму у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. П. Конох. – К., 2007. – 42 с.

17. Конох, А. П., Маковецька, Н. В., & Конох, А. А. (2021). Формування фахової компетентності із туристсько-краєзнавчої діяльності в майбутніх учителів фізичної культури як науково-педагогічна проблема. Фізичне виховання та спорт, (2), 42-48. <https://doi.org/10.26661/2663-5925-2020-2-06>

18. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/ua-sch-2016>.

19. Копилова Л., Макаров О. Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів для 5–9 класів. Варіативний модуль «Туризм». Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів для 5–9 класів. Затверджена Наказом МОН від 23.10.2017 №1407. 427с. С.330–337.

20. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Том 2, Київ: Олімпійська література, 2012. – 368 с.

21. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови» : на допомогу здобувачам наукового ступеня / А. В. Литвин ; Львівський НПЦ ПТО. 541 – Львів : СПОЛОМ, 2014. – 76 с.

22. Методичні рекомендації про викладання фізичної культури 2022–2023 н.р. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodychni-rekomendatsii-pro-vykladannia-fizychnoi-kultury-u-2022-2023-nr-680509.html>.

23. Москаленко Н., Гонтаровська Н. Система заходів з формування знань основ здорового способу життя у загальноосвітніх навчальних закладах. Спортивний вісник Придніпров'я. 2008. № 1. С. 28-32.

24. Наказ Міністерства освіти і науки України 02 жовтня 2014 року N 1124

25. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Б.М.: Б.В., 2016. 34с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

26. Організація спортивно-оздоровчого туризму/ укладачі: Васкан І., Медвідь А.: навч.-метод. Посіб. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. – 164 с.

27. Проєкт Стандарту вищої освіти зі спеціальності 014.11 «Середня освіта (Фізична культура)» (МОН України, 2024).

28. Романов А.А. Фізична культура як засіб розвитку вольових якостей. – Одеса: ПНПУ, 2016. – 144 с.
29. Соломчак Х. Підготовка майбутніх учителів до організації та проведення туристичної діяльності школярів у сучасному освітньому процесі. Молодь і ринок. 2023 № 5 (213). С. 68-73.
30. Сопотницька О.В Педагогічні підходи до формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до тренерської діяльності в ігрових видах спорту / Збірник наукових праць "Педагогічні науки" секція 4 теорія і методика професійної освіти : № 87 (2019): – С.153-157 <https://DOI10.32999/ksu2413-1865/2019-87-28>
31. Сущенко Л.П. Туристично-краєзнавча діяльність у системі професійної освіти педагогів. – Запоріжжя: ЗНУ, 2020. – 254 с.
32. Тимошенко О.В. Туристична підготовка студентів спеціальності «Фізична культура». – Чернігів: НУЧ, 2020. – 210 с.
33. Тимчик М.В. Форми і методи патріотичного виховання старших підлітків у процесі спортивно-ігрової діяльності. Обрії. Науково-педагогічний журнал. 2013. № 2(37). С.48-51.
34. Федорович О. Виховання дисциплінованості учнів засобами фізичної культури і спорту. Фізичне виховання спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Збірник наукових праць. 2008. С.265–267
35. Фізичне виховання і здоров'я : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [О. Д. Дубогай та ін.] ; за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. О. Д. Дубогай ; Нац. банк України ; Ун-т банк. справи. Київ : УБС НБУ, 2012. 271 с.
36. Хоружа О.І. Безпека життєдіяльності у процесі професійної підготовки вчителя фізичної культури. –Харків: Основа, 2017. –198 с.
37. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. / Б. М. Шиян. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2001. Ч. 1. 272 с.
38. Шишова І.О. Психологічні проблеми удосконалення культури здоров'я у дорослому віці. Педагогіка, психологія та медико-біологічні

проблеми фізичного виховання і спорту. Зб. наук. праць за редакцією проф. Ермакова С.С. Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2006. №10. С. 242-246.

39. Щербаков Є.П. Туризм як фактор формування морально-вольових якостей студентів. – Львів: Сполом, 2020. – 160 с.

40. Язловецький В.С., Жданова В. С., Турчак А. Л. Організація та методика оздоровчої фізичної культури : [навч. посіб.]. Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2005. 204 с.

41. Marek Olszanski, Lesztk Rymarowicz. Powrotu w Czarnohore, nie tylko przewodnik. – Pruszcjw Oficyna wydawnicza "Rewasz", 1993. – 125 str.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Тест «Домедична допомога у спортивно-оздоровчому туризмі»

Мета: Перевірити рівень знань студентів щодо основних принципів, алгоритмів і засобів надання домедичної допомоги під час туристичних заходів.

Інструкція: Оберіть один правильний варіант відповіді. За кожну правильну відповідь – 1 бал. Максимальна кількість балів – 20.

Тестові завдання

1. Що є основною метою домедичної допомоги?
 - а) Лікування захворювання
 - б) Збереження життя і попередження ускладнень
 - в) Заміна медичного втручання
 - г) Проведення діагностики

✓ Правильна відповідь: б
2. З якого моменту особа зобов'язана почати надання домедичної допомоги?
 - а) Після прибуття лікаря б) Одразу після виявлення потерпілого
 - в) Після оцінки стану погоди
 - г) Після дозволу керівника групи

✓ Правильна відповідь: б
3. Яка послідовність дій при наданні допомоги визначається алгоритмом DRABC?
 - а) Дихання, Реанімація, Артеріальний тиск, Безпека, Контроль
 - б) Danger (небезпека), Response (реакція), Airway (дихальні шляхи), Breathing (дихання), Circulation (кровообіг)
 - в) Direction, Reaction, Assistance, Breathing, Condition
 - г) Diagnosis, Rest, Air, Breathing, Care

✓ Правильна відповідь: б
4. Яку тривалість компресій грудної клітки рекомендує стандарт Європейської ради реанімації (ERC) для дорослих?
 - а) 60 натискань на хвилину
 - б) 80–100 натискань на хвилину
 - в) 100–120 натискань на хвилину
 - г) 140 натискань на хвилину

✓ Правильна відповідь: в
5. Оптимальне співвідношення компресій грудної клітки і вдихів при СЛР (серцево-легеневій реанімації) у дорослих:

а) 15:2	б) 30:2
в) 50:2	г) 20:1

✓ Правильна відповідь: б
6. При кровотечі з артерії кров:
 - а) Темна, витікає повільно
 - б) Яскраво-червона, пульсуюча, під тиском
 - в) Темна, згустками
 - г) Помаранчева, із запахом металу

✓ Правильна відповідь: б

7. Яким є першим кроком при наданні допомоги постраждалому з артеріальною кровотечею?

- а) Накласти стерильну пов'язку
- б) Зупинити кровотечу прямим натиском
- в) Підняти кінцівку
- г) Накласти джгут

✓ Правильна відповідь: б

8. Максимальний час накладання джгута в теплу пору року:

- а) 15 хвилин
- б) 30 хвилин
- в) 60 хвилин
- г) 90 хвилин

✓ Правильна відповідь: в

9. Який порядок дій при втраті свідомості у потерпілого?

- а) Здійснити серцевий масаж
- б) Викликати «швидку»
- в) Перевірити реакцію, дихання, прохідність дихальних шляхів
- г) Дати воду та ліки

✓ Правильна відповідь: в

10. Який правильний спосіб транспортування потерпілого з підозрою на перелом хребта?

- а) Підняти за плечі
- б) Перевернути на бік
- в) Фіксувати тулуб і голову на твердій поверхні
- г) Перенести під руки

✓ Правильна відповідь: в

11. Який засіб найдоцільніше використати для знезараження рани в польових умовах?

- а) Вода з річки
- б) Перекис водню або антисептик
- в) Олія або мазь
- г) Йод на всю поверхню рани

✓ Правильна відповідь: б

12. Які ознаки теплового удару?

- а) Озноб, тремтіння, блідість
- б) Почервоніння шкіри, підвищення температури, головний біль
- в) Синюшність губ, уповільнене дихання
- г) Судоми кінцівок при холоді

✓ Правильна відповідь: б

13. При укусі змії заборонено:

- а) Знерухомлювати кінцівку
- б) Відсмоктувати отруту ротом
- в) Прикласти холод
- г) Накласти іммобілізацію

✓ Правильна відповідь: б

14. Основна мета первинного огляду потерпілого:

- а) Визначення характеру травми
- б) Виявлення ознак життя (дихання, пульсу)

- в) Проведення детального аналізу ушкоджень
- г) Надання психологічної підтримки
- ✓ Правильна відповідь: б

15. При обмороженні заборонено:

- а) Зігрівати поступово
- б) Розтирати снігом або спиртом
- в) Замінити мокрий одяг
- г) Давати тепле пиття
- ✓ Правильна відповідь: б

16. Який оптимальний тиск потрібно підтримувати при непрямому масажі серця?

- а) На глибину 2–3 см б) 4–5 см
- в) 5–6 см г) 8–10 см
- ✓ Правильна відповідь: в

17. Ознаки клінічної смерті:

- а) Блідість, запаморочення
- б) Відсутність дихання та пульсу, розширені зіниці
- в) Судоми
- г) Синюшність кінцівок
- ✓ Правильна відповідь: б

18. Якщо потерпілий не дихає, але є пульс, потрібно:

- а) Розпочати серцево-легеневу реанімацію
- б) Провести штучну вентиляцію легень
- в) Викликати допомогу і чекати
- г) Перевернути потерпілого
- ✓ Правильна відповідь: б

19. При ураженні електричним струмом першим дієвим кроком є:

- а) Накладання пов'язки
- б) Проведення реанімації
- в) Усунення контакту з джерелом струму
- г) Змазування рани маззю
- ✓ Правильна відповідь: в

20. Якщо у потерпілого підозра на внутрішню кровотечу, потрібно:

- а) Дати знеболювальне
- б) Дати пити багато рідини
- в) Забезпечити спокій, холод на живіт
- г) Викликати швидку і чекати
- ✓ Правильна відповідь: в

Інтерпретація результатів:

Рівень підготовленості	Кількість правильних відповідей	Характеристика
Високий	17–20	Має системні знання, правильно визначає алгоритм дій у більшості ситуацій
Середній	11–16	Знає основні принципи, допускає незначні помилки
Низький	≤10	Має фрагментарні знання, не розрізняє основні алгоритми домедичної допомоги

Додаток 2

Анкета 1. «Оцінювання готовності майбутніх учителів фізичної культури до забезпечення безпеки школярів під час туристичних заходів»

Мета: виявити рівень знань, умінь та ставлення студентів до питань безпеки під час організації туристичних походів, екскурсій і змагань на природі.

Інструкція: уважно прочитайте твердження та оберіть варіант відповіді, який найбільше відповідає вашій думці.

(1 – зовсім не згоден, 2 – скоріше не згоден, 3 – важко відповісти, 4 – скоріше згоден, 5 – повністю згоден)

№ Твердження

1 2 3 4 5

- 1 Я володію основними правилами безпеки під час проведення туристичних походів.
- 2 Знаю, як організувати безпечне пересування групи по різних типах місцевості.
- 3 Можу визначати можливі ризики під час туристичних заходів з учнями.
- 4 Умію надавати першу долікарську допомогу в польових умовах.
- 5 Знаю порядок дій у разі нещасного випадку під час туристичного походу.
- 6 Умію підготувати необхідне спорядження для безпечного проведення туристичного маршруту.
- 7 Маю досвід участі або організації туристичних походів/екскурсій з учнями.
- 8 Вважаю, що формування культури безпечної поведінки є важливою складовою виховання школярів.
- 9 Під час організації туристичних заходів я приділяю достатню увагу

№ Твердження

1 2 3 4 5

профілактиці травматизму.

- 10 Вважаю себе готовим(-ою) до самостійного проведення туристичних заходів зі школярами.

Підсумок:

Високий рівень готовності – 41–50 балів

Середній рівень – 26–40 балів

Низький рівень – 10–25 балів

Додаток 3**Анкета 2.** «Самооцінка знань і навичок із безпеки туристичної діяльності учнів»

Мета: визначити ступінь сформованості окремих безпекових компетенцій майбутніх учителів фізичної культури у сфері шкільного туризму.

Інструкція: оберіть один із варіантів, який відповідає вашому рівню впевненості (0 – не володію; 1 – володію частково; 2 – володію повністю).

№ Компетенція

0 1 2

- 1 Знання нормативно-правових актів щодо безпеки туристичної діяльності учнів.
- 2 Визначення безпечних маршрутів і умов проведення шкільних туристичних заходів.
- 3 Уміння проводити інструктаж з техніки безпеки перед походом або екскурсією.
- 4 Оцінювання фізичної готовності учнів до участі у туристичних заходах.
- 5 Уміння використовувати засоби навігації, орієнтування на місцевості.
- 6 Навички реагування на надзвичайні ситуації в польових умовах.
- 7 Уміння організувати безпечне розміщення табору (ночівлі).
- 8 Знання вимог до санітарно-гігієнічних умов у польових умовах.
- 9 Навички формування в учнів відповідального ставлення до власної безпеки.
- 10 Здатність інтегрувати питання безпеки в навчальні заняття з фізичної культури.

Підсумок:

18–20 балів – високий рівень компетентності

10–17 балів – середній рівень

0–9 балів – низький рівень